

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

Στην εισαγωγή του πρώτου τεύχους προσπαθήσαμε να δώσουμε μια ταυτότητα σ' αυτό που ονομάζουμε Σμυρνέικο τραγούδι. Όσο κοντά κι αν πέσαμε στους ορισμούς μας μπορούμε αυτοκρινόμενοι να αποφανθούμε ότι κάναμε λάθος. Το Σμυρνέικο τραγούδι και το πρώιμο ρεμπέτικο που ξεπήδησε από αυτό δεν είναι ένα είδος μουσικής, ώστε να αποδέχεται κάποιο ορισμό. Είναι ένας τρόπος ζωής. Οι στίχοι του χαράζουν τους πραγματικούς κοινωνικούς κανόνες της εποχής του, που δεν συμφωνούν πάντοτε με αυτούς που πρεσβεύουν οι άλλες κοινωνικές τάξεις. Περιβάλλουν με συμπάθεια ή ακόμη και θαυμασμό τον μικροαπάτεωνα, υμνούν τα κατορθώματα των ανένταχτων λαϊκών ηρώων, στιγματίζουν τους ανάρμοστους έρωτες και τα αποτρόπαια εγκλήματα, προβάλλουν τον επιτυχημένο επαγγελματία-εργάτη, παρηγορούν τους αρρώστους από φυματίωση, αναθεματίζουν την ξενιτιά και γενικά δημιουργούν ένα κοινωνικό πρότυπο άνδρα και γυναίκας. Ακόμη και στο θέμα των ναρκωτικών, αποδέχονται τα λεγόμενα ελαφρά και καταδικάζουν τα βαριά. Οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις που βίωσαν αυτά τα τραγούδια ήταν ίδιες και στη Σμύρνη και στην Πόλη και στην Αθήνα, και μπορούμε να πούμε σε όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Όλα τα παραπάνω επαληθεύουν τους προβληματισμούς μας στο αν πρέπει να περιορίσουμε το Σμυρνέικο τραγούδι τοπικά και χρονικά στη Σμύρνη, και μάλιστα στις τελευταίες τρεις δεκαετίες πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Κατά την καταγραφή του υλικού μας, στις περισσότερες φορές αμφιταλαντευθήκαμε αν το ταξινομούμενο τραγούδι ήταν παραδοσιακό, λαϊκό, Σμυρνιώτικο ή προσφυγικό. Το ότι γνωρίζαμε το συνθέτη, ή καλύτερα τον πιθανό συνθέτη, ενός τραγουδιού αυτό δεν το έκανε να διαφέρει σε τίποτε από τα άλλα των οποίων δεν γνωρίζαμε το δημιουργό. Το τραγούδι είχε αγγίξει το ίδιο τις ψυχές των ανθρώπων που το έκαναν μέρος της ζωής τους και πέρασαν τραγουδώντας το τις ευτυχισμένες μέρες στην αξέχαστη πατρίδα ή τις ζοφερές στους προσφυγικούς καταυλισμούς και στις φτωχικές τους παράγκες. Αποφύγαμε να συμπεριλάβουμε τραγούδια των μεγάλων συνθετών της εποχής μόνο και μόνο επειδή σκοπεύουμε να εκδώσουμε ξεχωριστά βιβλία για τον καθένα από αυτούς. Μπορεί οι πρόσφυγες να μην βρήκαν ανοιχτή την αγκαλιά των Ελλαδιτών που με καχυποψία είδαν την ήδη πάσχουσα αγορά εργασίας να γεμίζει με ενάμισι εκατομμύριο απελπισμένους εργάτες, βρήκαν όμως ανοιχτά αφτιά που ρουφούσαν μελωδίες και στίχους που τα γέμιζαν με χαρά και απόλαυση. Δεν θα περίμενε βέβαια κανείς να συμβεί και τίποτε διαφορετικό. Ποιους θα μπορούσαν να αφήσουν αδιάφορους οι υπέροχες συνθέσεις του Τούντα, του Παπαϊωάννου, του Ατραϊδη, του Δραγάση, του Παπάζογλου αλλά και όλων εκείνων των αφανών συνθετών που δεν ενδιαφέρθηκαν να συνδέσουν το όνομά τους με τα τραγούδια τους;

Η ελλαδίτικη κοινωνία είχε να προτείνει τρία πράγματα: Μια πολύ ενδιαφέρουσα και πλούσια παραγωγή έντεχνου τραγουδιού από συνθέτες σαν τον Κόκκινο, τον Ρόδιο και πολλούς άλλους που τραγουδιόνταν όμως από οργανωμένες ομάδες (χορωδίες, μαντολινάτες κλπ.) πράγμα όχι και πολύ εύκολο για τους αμόρφωτους εργάτες. Μια επίσης πλούσια, αλλά όχι και ενδιαφέρουσα, παραγωγή μιμήσεων ή απλώς μεταγλωττίσεων ξένων τραγουδιών που βέβαια τους άφηνε τελείως αδιάφορους και τέλος τη μουσική παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας του καθενός που δύσκολα μπορούσε να αποτελέσει κοινό μέσο έκφρασης για ανθρώπους που καταγόταν από διαφορετικές περιοχές. Η καθαυτό λαϊκή μουσική ήταν πολύ περιορισμένη και μπορούμε να πούμε κάπως περιθωριακή.

Η γνωριμία του ελλαδίτικου κοινού με το ανατολίτικο τραγούδι είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα. Από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα είχαν ανοίξει τα λεγόμενα "καφέ αμάν", τα οποία είχαν γνωρίσει εξαιρετική επιτυχία. Σε διάστημα λιγότερο από μια πενταετία (εξαιρετικά σύντομο για τα δεδομένα της εποχής) το Σμυρνέικο τραγούδι είχε γίνει κτήμα όλων των Ελλήνων. Και δεν χρειάζεται να τονίσουμε πόσο συνέβαλαν οι συνθέτες και τραγουδιστές της "Καθ' ημάς Ανατολής" στην εξέλιξη του όλου ελληνικού λαϊκού τραγουδιού. Αρκεί να αναφέρουμε ότι από τους εκατό περίπου συνθέτες, τραγουδιστές και στιχουργούς που αναφέρει στο επίμετρο του θαυμάσιου βιβλίου του "Ελλήνων Μούσα Λαϊκή" ο Ηλίας Βολιώτης Καπετανάκης, οι εξήντα

πέντε από αυτούς προέρχονται από τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τις λεγόμενες “Νέες Χώρες”, δηλαδή τη Μακεδονία, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου κλπ. Από τους υπόλοιπους δε κάποιος είτε είναι πρόσφυγες δεύτερης γενιάς είτε γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε περιοχές με πολλούς πρόσφυγες όπως η Σύρος, ο Πειραιάς κλπ. Πώς θα ήταν η ελληνική μουσική χωρίς αυτούς τους ανθρώπους; Πώς θα ήταν η ελληνική κοινωνία χωρίς τη λαϊκή μουσική; Μια πιθανή απάντηση μας δίνει η κοινωνική απομάκρυνση που είχαν οι κάτοικοι των πόλεων και της υπαίθρου στα χρόνια του Όθωνα και της βίαιης σχεδόν επιβολής των ευρωπαϊκών μουσικών προτύπων. Η λαϊκή μουσική κυνηγήθηκε από όλους όσους ήθελαν να τα έχουν καλά με την εξουσία. Η λαϊκή μουσική κτυπήθηκε από την ίδια την εξουσία γιατί ήταν το κοινό μέσο έκφρασης και εμψύχωσης των εργατών και των καταπιεσμένων. Όπως προαναφέραμε, ένας Ηπειρώτης και ένας Κρητικός εργάτης δεν μπορούσαν να μοιραστούν δίπλα δίπλα στη μηχανή τα τραγούδια της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Άλλωστε αυτά, εκτός από τη νοσταλγία που τους προκαλούσαν για τον όμορφο τόπο τους, δεν είχαν να τους πουν τίποτε για τα καθημερινά τους προβλήματα, τη φτώχεια, την εκμετάλλευση και την κοινωνική στρωμάτωση που φαινόταν πιο άδικη στη μεγάλη πόλη. Τέλος η λαϊκή μουσική κτυπήθηκε από τους ίδιους τους συντελεστές της είτε επειδή υπέκυψαν παρακινούμενοι από τις εταιρείες που ήθελαν να ωραιοποιήσουν την απλή αλλά άμεση έκφραση του λαού και να την βάλουν στα κοσμικά σαλόνια (αρχοντορμπέτικα, ελαφρολαϊκά κλπ.) είτε επειδή χρησιμοποιήθηκε από επιτήδειους, όχι ως φορέας ενός κοινωνικού μηνύματος αλλά ως αξιοθέατο ή στην καλύτερη περίπτωση μουσειακό αντικείμενο.

Κι όμως ρεμπέτες υπάρχουν ακόμη και σήμερα. Τους βρίσκει κανείς στις υποβαθμισμένες περιοχές της χώρας μας να έχουν αντισταθεί στην ισοπέδωση που προκαλούν οι σημερινοί κανόνες της κοινωνίας μας. Αγαπούν και σέβονται τη δουλειά τους, διαλέγουν τη μουσική που συνήθως τραγουδάνε και όχι ακούνε στα γλέντια τους, δεν βλέπουν ποτέ τηλεόραση και έχουν ένα αλάνθαστο μυστικό τρόπο να αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλον. Είναι τόσο λίγοι που δεν κινδυνεύουν από κοινωνιολόγους και από άλλους ειδικούς επιστήμονες. Είναι όμως ηλικιωμένοι και δεν κάνουν καμία προσπάθεια να προσηλυτίσουν ούτε τα ίδια τους τα παιδιά. Έτσι μετά από λίγα χρόνια η φυσική φθορά θα τους αφανίσει, όπως και όλους τους “παιχνιδάτορες” της πρώτης γενιάς που έζησαν τον ξεριζωμό ή τους ρεμπέτες της δεύτερης που πέρασαν δια πυρός και σιδήρου τα μεταξικά, τα κατοχικά και τα εμφυλιοπολεμικά χρόνια. Όσο και να σκύψουν οι νέοι μας, πολιτικοποιημένοι και μη, πάνω στο ρεμπέτικο τραγούδι, μπορούν να διατηρήσουν μόνο τη μουσική ομορφιά του αλλά όχι και το κοινωνικό του περιεχόμενο.

Το ίδιο πιστεύουμε ότι μπορούμε να προσφέρουμε και με αυτές τις εκδόσεις που σκοπό έχουν να διαδώσουν ανάμεσα στους νέους, τραγούδια που διακρίθηκαν για τη μουσική και νοηματική τους τελειότητα. Έτσι, μετά από τα δύο τεύχη του “Πρώτου Τόμου” με τα λαϊκά τραγούδια της Σμύρνης, ακολουθεί ο “Δεύτερος Τόμος” (πάλι σε δύο τεύχη) με τα Παραδοσιακά Τραγούδια της Σμύρνης και των Μικρασιατικών Παραλίων και ο “Τρίτος Τόμος” με τραγούδια της Κωνσταντινούπολης, Προποντίδος και Βιθυνίας. Οι υπόλοιποι τόμοι της σειράς θα αφορούν τη Θράκη, τον Πόντο, την Καππαδοκία, τα Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, τη Μακεδονία κ.α. περιοχές. Στην προσπάθειά μας αυτή έχουμε τη βοήθεια πολλών φίλων και συνεργατών του Αρχείου, ιδιαίτερα του Στέλιου Κατσιάνη που επιμελήθηκε τα ακόρντα, του Βασίλη Μπαρμπούτη και του Σωκράτη Σινόπουλου, που βοήθησαν στο χαρακτηρισμό των ήχων και μακαμιών, του Κυριάκου Γκουβέντα που έλεγξε τις μελωδίες, του Βαγγέλη Μανιάτη, Πέτρου Ταμπούρη, του Παναγιώτη Κουνάδη και του Σπύρου Παπαϊωάννου που βοήθησαν στον εντοπισμό των πρώτων δισκογραφικών εκδόσεων κ.ά. Πολύ σημαντική βοήθεια μας προσέφεραν τα δύο πολύ εμπεριστατωμένα βιβλία του Ηλία Βολιώτη-Καπετανάκη: “Ελλήνων Μούσα Λαϊκή” και “Αδέσποτες Μελωδίες” καθώς και τα βιβλία των R. Spottswood: “Ethnic Music on records” και του H. Strötbäum: “Favorit Records”. Τέλος ευχαριστούμε για μια ακόμη φορά τις εκδόσεις **ΦΑΓΚΟΤΟ** που υποστηρίζουν τις επιστημονικές μας προσπάθειες εκδίδοντας αυτά τα τεύχη.

Γ. Κωνσταντζός

1. ΑΝΑΜΝΗΣΗ ΣΜΥΡΝΗΣ

Μουσική: Τιμόθ. Ξανθόπουλου
Ποίηση: Γ. Βοντζαλίδου

Allegretto

1 **Em Am B7 C**

5 **Em Edim7 B Em B7 andante**

9 **Em Am Am 3 Em**

την καρ-διά μ'αν - θί - ζου-νε λου - λού - δια χί - λια ό - σα
ό - λες πιο κα - λύ - τε-ρη απ' ό - λες πιο με γά - λη

13 **B Em B Em 1a vta**

χί - λιας γλυ-κειές εν θύ - μη - σες που δεν τις λέ - ει.η γλώσ - σα Μ'απ'
μια ξε - πε - τά ο λό - ορο - ση της Σμύρ-νης τ'α - κρο

17 **Em B7 Em B Em**

για - λι